

Araştırma Makalesi • Research Article

İslam'a Göre Çocuğun Eğitilecek Yönleri

Child's Aspects That Need to be Trained According to Islam

Mahmut Dündar^{a,*}

^aDr. Öğr. Üyesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Bölümü, 65080, Van/Türkiye.
ORCID: 0000-0003-1856-6494

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 22 Şubat 2018

Düzeltilme tarihi: 12 Nisan 2018

Kabul tarihi: 23 Nisan 2018

Anahtar Kelimeler:

İslam

Eğitim

İslami Eğitim

Çocuk

Çocuğun Eğitimi

ARTICLE INFO

Article history:

Received 22 February 2018

Received in revised form 12 April 2018

Accepted 23 April 2018

Keywords:

Islam

Education

Islamic Education

Child

Child Education

ÖZ

İslam dini başta ebeveynler olmak üzere toplumun her kesimine çocukları ilahi iradeye uygun yetiştirme, yönlendirme ve eğitime sorumluluğu yüklemiştir. Erken dönemde başlanması gereken bu sorumlulukla çocuğu, ailenin ve toplumun maddi ve manevi değerlerine bağlı faydalı bir duruma getirmek gerekmektedir. İnsanın fitrat ve beşeri özelliklerini dikkate alarak eğitmeyi hedef edinen İslam'a göre çocuğu eğitmek, onun eğitilmesi gereken yönlerinin ele alınmasını ve buna göre yetiştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu düşünceden hareketle makalede İslam'a göre çocuğun eğitimine kısaca değindikten sonra, çocuğun dini eğitiminde eğitilmesi gereken yönleri ele almaya çalışacağız.

ABSTRACT

Islam has regarded the Islamic community especially parents as responsible for raising, guiding and educating their children according to Islam. On account of this responsibility, which should be started in the early period, it is necessary to raise child who is committed to the material and moral values of the family and society. According to Islam, which aims to educate by taking human nature and characteristics into consideration, educating the child requires that it must be dealt with the issues of the child that need to be educated and the child must be raised accordingly. From this perspective, in this article it is discussed that according to Islam, the child must be raised in the issues that need to be educated.

1. Giriş

Kök manası itibarıyla esneklik, sağlık, selâmet, barış, sükûnet ve teslimiyet anlamına gelen (İbn Faris, 1994: 90) İslam kelimesinin anlamına uygun İslam dini; insanları maddi ve manevi huzura götüren ilahi bir kanundur (Karahan, 1981: 25). Dolayısıyla bireyin veya öğrenenin aklını kullanarak insan onuruna yaraşır bir hayatı sürmenin yollarını gösteren İslam dini (Selçuk, 1997: 15), insanın, akıl ve iradesini devre dışı bırakarak kişiliğini erozyona uğratmamasını istemektedir (Salmazzem, 2017: 189).

Toplumunu suçtan korumaya çalışan İslam, bunun için iki yönlü bir yol izlemektedir. Birinci yönü, toplumun bireylerini dayanışma haline getirip biri diğerini desteklemektir. Diğer yönü ise, kötüye eğilim duyabilen kimseler için bu eğilimlerden kurtulmanın yollarını ortaya koymaktır. Nitekim açlık, hırsızlığa (Aydın, 2007: 16); şehvet, zinaya (Bayraklı, 1999: 151); yaşanan kötü vakalardan kurtulmak için hayal âlemine yönelme de, içki içmeye-uyuşturucu kullanmaya (Akvardar vd., 2011: 66); intikam almak ya da kin duymak ise de, adam öldürmeye iten

* Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: mahmutlardan@hotmail.com

en büyük güçtür (Soylu, 2001: 8-28). İslam suç işlemeye sebep olan bu etkenleri ya yok etmeye ya da en aza indirmeye çalışmaktadır. Zira İslam fakirlik sorunu için zekât farızası ve teşvik ettiği diğer yollar ile yapılan infakı, çözüm yolu olarak sunarken zina sorununa karşı ise, erken evlenmeyi ve evliliği teşvik etmeyi çözüm yolu olarak öngörmüştür. Yine içki-uyuşturucu kullanmakla akli giderme sorunu ile adam öldürme sorununun önüne geçmek için de iradeyi ön planda tutmayı çözüm yolu olarak sunmuştur (Muhammed Kutub, 2015: 112-116). Dolayısıyla iyilik, huzur ve mutluluğu temin etmeyi amaçlayan dinin mensupları da Allah'a inanan, doğruluğu göreyerek yaşayan ve insanların iyiliği için çalışan kişiler olarak nitelendirilmişlerdir. Nitekim İslam dini yukarıda belirtilenleri öngörürken Yüce Allah ise; bu dinin Peygamberi olan Hz. Muhammed'in ümmeti için şu özelliklerinden söz etmiştir: *"Siz insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz."* (Al-i İmran,3/110) *"Kim Allah'a inanırsa Allah onun kalbini doğruya götürür."* (Teğabun, 64/ 11). Böylece genel eğitimden beklenilmekte olan "kişileri belli amaçlara göre yönlendirme ve davranışlarda belli gelişmeleri sağlamasına yardımcı olma ile kazandırılmış alışkanlıklarla faaliyete yönelişinin düzenlenmesi" (Savard, 1976: 4) hedefi de tamamıyla İslami eğitim için geçerli olmaktadır. Bu hedefe hizmet eden genel ve İslami eğitimin temeli ise şüphesiz ki çocukluk yıllarında daha rahat ve daha kalıcı bir şekilde atılmaktadır. Böylece çekirdekten yetiştirmenin önemine binaen Hz. Peygamber veya Hz. Ali tarafından, *"Küçük yaşta öğrenmek, taş a nakış yapmak gibidir."* ifadesi kullanılmıştır (Acluni,1352: 66; Kettani, 1990: 106-107).

Erken dönemde eğitilmesine başlanması gereken çocuğun eğitiminde İslam'a göre birinci derecede sorumluluk anne ve babalara ait olmaktadır. Zira birtakım kabiliyetlere sahip anlamına gelen fitrat (Yazır, 1992: 256-257; Emir Abdülaziz, 1986: 27) üzerine yaratılan insan ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de "Allah insanı hanif fitratı üzerinde yaratmıştır" (Rum,30/30)ifadesi bulunurken hadisi şerifte ise şu ifade yer almaktadır: Her doğan çocuk fitrat üzerine doğmaktadır, ebeveynlerin müdahalesi neticesinde tabii tutulduğu eğitim ile farklı kişilik ve inanç yapısına bürünmekte ve beşeri münasebetlerde bulunmaktadır (ez-Zebidi, 1985: 529; Yazır, 1992: 256).

Özellikle eğitim ve öğretim faaliyetleriyle din eğitimi, insanın doğuştan getirdiği yeteneklerini ilahi öğretiler doğrultusunda geliştirme ve bu çerçevede davranış göstermesini sağlama amacını taşımaktadır. Dolayısıyla İslam'a göre din eğitimi, dini ve dünyevi vazifelerini hakkıyla yerine getirebilecek seviyeye getirmekle Müslüman'ı mutlu ve huzurlu bir yapıya ulaştırmaktadır. Böylece İslami eğitim, sadece iyi vatandaş yetiştirme gayesinde değil, dini ve ahlaki bilgiler doğrultusunda yaşayan kâmil insan yetiştirerek, insanı dünyada ve ahirette huzur ve mutluluğa ulaştırma gayesinde (Muhammed Kutub, 1975: 19; Dündar, 2016: 1369). Bunu sağlamak için fiziksel ve sosyal çevrenin koşullarına, inanç ve değer yargılarına göre çocuğun davranışlarında istenilen değişikliği meydana getirmek gerekmektedir. Bu da çocuğu İslam'a göre eğitmek, bu eğitimi sağlarken aşağıda ele alınacağı yönler ile eğitilmesini sağlamakla olabilmektedir (Said Ali, 2006: 43).

İslam'a göre çocuğun dini eğitimi ile ilgili birçok kitap ve makale bulunmaktadır. Örneğin; Beyza Bilgin'in "İslam ve Çocuk" adlı kitabı ile ilgili makaleleri, Mehmet Emin Ay'ın "Çocuklarımızı Allah'ı Nasıl Anlatalım" adlı kitabı, Mualla Selçuk'un "Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler" adlı kitabı, Esmâ Gül'ün "Çocuğun Din Eğitimi" adlı kitabı ve İsmail Sağlam'ın "Hz. Peygamber'in Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar" adlı makalesi vb. çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmaların tamamında ya çocuğa yönelik dini eğitimin mahiyeti ya da üslubu üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda üsluptan daha çok kazandırılması öngörülen hedef davranışlar tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bu da literatür tarama yöntemine dayalı çocuğun eğitilmesi gereken yönleriyle ele almayı amaç edinen çalışmamızın önemini ortaya koymaktadır.

2. İslam'a Göre Çocuğun Eğitimi

Eğitim, "bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik ve kalıcı değişme medya getirme süreci" olduğundan (Ertürk, 1979: 12) uğraş alanı insandır. Dolayısıyla öğretmenin öğrenciyi bilgiyle tanıştırmayı için öğrenciyi tüm özellikleriyle tanıması gerekir ki hakkında doğru kararlar verebilsin. Bu da eğitim psikolojisinin yardımıyla olabilmektedir. Zira bu durumda öğretmen, öğrencilerinin içinde bulunduğu gelişimsel özelliklerini anlayabilmekte, buna uygun davranışlar sergileyebilmekte, gelişmelerinde destek sunabilmekte ve uygun öğrenme ortamını oluşturabilmektedir. Böylece eğitim, bireyin her yönünden gelişimini sağlayacak davranış değişikliği oluşturulabilmektedir (Terzi vd., 2015: 289-290). Buna bağlı olarak insanın gelişiminin fiziksel, zihinsel, sosyal ve ahlaki boyutları bulunmaktadır. Birbirlerinden etkilenen bu gelişim boyutlarından bazıları kalıttan, bazıları da çevreden etkilenirken bazıları da her ikisinden de etkilenmektedir. Eğitimde çok önemli bir gelişim noktası olan kişilik, kalıttan etkilendiği gibi, çevresel etmenlerden de etkilenmektedir. (Çamlıbel, 2012: 5-6). Kişiliğin ileride alacağı şekli belirlemede çevre çok önemli bir rol oynamaktadır. Davranışçı okul psikologlarına göre insan tabiatı esnek, yumuşak olup bulunduğu çevreye göre şekil almaktadır (Kuzgun, 1972: 162-172). Buna göre çocuğun terbiyesindeki asıl amaç, onda sağlıklı bir kişilik oluşturmaktır. Kişilik ise, bir insanın duygu ve davranış özelliklerinin birleşimidir. Her durumda kendi kişiliğini geliştirecek olan her çocuk başta aile, okul ve toplum olmak üzere çevresel etkenler ile fitri faktörlerle şahsiyetini şekillendirmektedir. Bunun temeli de ilk çocukluk dönemi denilen ilk beş altı yıl içinde atılmaktadır (Kırca, 1996: 42). Dolayısıyla çocuğun eğitiminde çevresel etkenlere önem veren İslam dininin Peygamberi Hz. Muhammed meşhur hadisinde; "Her doğan çocuğun fitrat üzerine doğduğunu, ancak anne-babasının etkilemesi ile onların dinini benimsediğini" (Buhari, Cenaiz, ts. : 8) belirtmektedir.

Dünya ve ahiret mutluluğunu iki temel hedef olarak ortaya koyan İslami eğitim, çekirdekten başlattığı eğitimin her aşamasında, sevgi, saygı ve içtenliği esas almıştır. Nitekim bu anlamda Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz; kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız" (Buhari, Cenaiz, ts.: 11). Dolayısıyla çağdaş eğitimde esas alınan bu ilkeler asırlar öncesinde Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından uygulanmış ve tavsiye edilmiştir.

Yukarıda belirtildiği üzere İslam, çocuğu çok yönlü olarak ele almıştır. İslam'a göre çocuğun eğitilecek yönleri aşağıda belirtilmiştir.

2.1. Çocuğun Dini Gelişim Yönü

Çocuğun diğer gelişim özellikleri gibi, dini gelişim özelliklerinin de bilinmesi gerekmektedir. Din duygusu yüce ve aşkın duygular arasında yer alan fitri bir duygudur (Şimşek, 2004: 207-212). Çocuğun dini yönünü doğru bir şekilde ele alıp eğitmek ve doğru yönlendirmek büyük bir önem arz etmektedir. Zira üstün bir varlığa inanma eğiliminde olan çocuk birtakım kabiliyet ve potansiyellerle dünyaya gelmektedir. Bu kabiliyetler de yönlendirildikleri ve eğitildikleri olumlu veya olumsuz duruma göre sonuç vermektedir (Çiftçi, 2003: 44-45). Buna göre insan ya kâmil bir sığata erişmekte ya da düşük bir hayvan seviyesine, belki de yolunu şaşırıp aşağıların aşağısına düşmektedir (Furkân, 25/44). Asıl olan bu kabiliyetlerin olumlu yönde geliştirilmesi ve çocuğun dinin istediği sağlam bir karaktere sahip kılınmasıdır. Buna ciddiyetle önem veren İslam dini, insana birtakım sorumlulukları yükleyerek, şahsiyetin büyük oranda şekillendiği çocukluk yıllarını, eğitim için en uygun ve en önemli yıllar olarak görmüştür. İslam, aileyi de eğitim için en önemli yer olarak gördüğünden bu anlamda aileye büyük görevler yüklemiştir. Nitekim bu anlamda Yüce Allah; “Ey iman edenler; kendinizi ve çoluk-çocuğunuzu ateşten koruyun” (Tahrim, 66/6) ifadesi ile biz iman edenleri, kendimizden olduğumuz gibi çocuklarımızdan ve çocuklarımızın eğitiminden de sorumlu tutmuştur. Hz. Peygamber de; “Hepiniz çobansınız/gözetmensiniz ve hepiniz elinizin altındakilerden sorumlusunuz” (Buhari-Nikah, ts.: 91), “Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir bağışta bulunmamıştır” (Tirmizi-Birr, ts.: 33) ifadeleri ile aileyi çocuğun eğitiminden sorumlu tutmuştur. Belirtilen ayet ve hadisler ışığında bazı âlimler ; “Kıyamet günü Allah, babalardan dolayı çocuklarını sorguya çekmeden önce evlatlarından ötürü babaları sorguya çeker” (İbn Kayyum el-Cevzi, 1971: 229) ifadesinde bulunarak bu sorumluluğun boyutunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda aile, çocuğun din eğitimi vazifesini yerine getirirken, genel ve din eğitimi için gerekli olan sıcak ve tutarlı ortamın hazırlamanın yanında çocuğun gelişimsel özelliklerini de bilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda ailenin çocuğun dini eğitimini gerektiği gibi verebilmesi için doğru ve yeterli bir dini birikime de sahip olmalıdır (Yığıt, 2006: 179-181).

Çocuk eğitiminde başta aile olmak üzere tüm topluma sorumluluk yükleyen İslam dini, Kur'an ve sünnet kaynaklı bu eğitimi Hz. Muhammed'in modelliğinde gerçekleştirmek istemektedir. Nitekim Yüce Allah'ın “Andolsun Resulullah'ta sizin için en güzel örnek vardır.” (Ahzab, 33/21) ifadesi bu modellik durumunu belirtmektedir. Zira bu anlamda Hz. Peygamber'in sözleri ve uygulamaları büyük önem arz etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, bir yandan İslam dinini herkese ve her kitleye ulaştırmaya çalışırken, öte yandan kendisine inananların ve onların çocuklarının eğitimiyle uğraşmıştır. Çocuklara olan eğitiminde de onlara gösterdiği büyük bir sevgi ve hoşgörünün yanında kendilerine değer vermiş, selamlaşıp hal hatırlarını sormuş, arzu ve isteklerini dikkate almış, aralarında adaleti gözetmiş, onlarla şakalaşıp dine ve eğitime olan bağlılıkları ile Allah ve Resulü'ne olan sevgilerini canlı tutmuştur (el-Hâkim, 1971: 62).

Hz. Peygamber, verdiği eğitimde Müslüman bireyin “namaz kılması, oruç tutması, hacca gitmesi vs.” gibi Allah ile olan ilişkilerindeki davranışları gösterdiği gibi, “doğruluk, adalet, insan sevgisi, üretken olma, zulme karşı durma vs.” gibi tüm insanlarda bulunması gereken değerler de göstermiştir (Sağlam, 2002: 168-170).

Çocuğun inanç yönü dini açıdan eğitilmesi gereken önemli yönlerinden biridir. Çocuğu bu yönden eğiterek sağlam bir inanca sahip kılmak sağlıklı bir İslami eğitimle olabilmektedir. İslam Dini; inanç, ibadet ve ahkâmdan oluşmaktadır. Şüphesiz ki inanç da dinin en önemli boyutlarından biridir. Zira inanç, bu dinin diğer iki kısmını oluşturan ibadet ve ahkâmın temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla inanç diğer İslami emirlere uymak için bu iki bölüm olmadan tek başına yeterli değil ise de gerekli bir şarttır. Bu nedenle İslam Dininin karşıtları dini zayıflatmak için yaptıkları ilk iş, dini eğitimde temel teşkil eden dini inançlarda şüphe oluşturmak ve sonrasında da yanlışlıkları ispata çalışmak olmuştur. Zira inanç olmadan İslami emirlere bağlılık olmaz (Davudî, 2013: 51-53). Ancak Resulullah, “Amellerin en faziletlisi Allah ve Resulü'ne olan imandır.” (Ali Nasif, ts.a: 23) demek ile inancın en temel noktasında Allah ve Resulü'ne iman olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda Yüce Allah ayeti kerimelerde şöyle buyurmaktadır: “Allah kendisine ortak koşmayı elbette bağışlamaz, bundan aşağısını dilediğine bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse, şüphesiz büyük bir günah işlemiş olur.” (Nisa, 4/48), “Peygamber, Rabbinden kendine indirilene iman etmiştir. Bütün müminler de Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman etmiştir.” (Bakara, 2/285), “Ey oğlum (Lokman'ın oğluna olan hitabında)! Allah'a şirk koşma. Hiç şüphesiz şirk, gerçekten büyük bir zulumdür” (Lokman, 31/13). Dolayısıyla Yüce Allah, Allah ve Peygamber'e imanının temelinde Allah'ın varlığını-birliğini yerleştirmiş ve Allah'a ortak koşmayı en büyük günah olarak görerek bunun hiçbir şekilde affedilmeyeceğini belirtirken bundan aşağı durumda ve bunun dışındaki günahları affedebileceğini ifade etmiştir.

Yüce Allah'ın imana atfettiği öneme binaen iman eğitimi erken dönemden itibaren çocuğa vermek gerekmektedir. Dolayısıyla imanı noktada çocuğu eğitirken Allah'ı sıfatlarıyla tanıtarak varlığını kavratmak gerekmektedir. Bu çerçevede çocuk, ilk etapta Allah'ın varlığının gerekli olduğunu ve yokluğunun mümkün olmadığını, hep var olmuş ve var olacağını, ortağının olmadığını, sonradan yaratılmışlara benzemediğini ve hiçbir şeyin de ona benzemediğini, zat ve fiilleri ile kendi kendine bağlı olduğunu, zati ve subuti sıfatlara sahip olduğunu bilmelidir. Daha sonra Hz. Muhammed ise Allah'ın Peygamberi ve elçisi olduğunu, bu görevini ayırt etmeden tüm insanlar için yürüttüğünü bilmelidir. Dolayısıyla ilk önce Allah'ın varlığı ile büyüklüğünü ve Hz. Muhammed'in Peygamberliğini hissettirilmesi ve anlamlandırılması, arkasından İslam'ın ilkelerine bağlı hissettiği duygu ve düşünceye uygun bir yaşam tarzının benimsetilmesi sağlanmalıdır (Alvan, 1989: 147; Kalyubi, ts.: 122) .

2.2. Çocuğun Vicdan ve Ahlaki Gelişim Yönü

Vicdan kelimesi birçok dini, tasavvufi, mistik ve felsefi akımlarda çok önemli bir kavram olarak görülmektedir. Vicdan, Felsefi açıdan iç huzura ve sınıktıra yol açan bir kişisel yetenektir ya da kendini yargılama gücüdür. Diyalektik anlayışta ise neyin doğru, neyin yanlış olduğunu gösteren bir ahlak eğiticisi, iyiyi ve doğruyu gösteren en iyi rehber, hatanın ve doğrunun ne olduğunu bildiren içsel-içgüdüsel ses, insanın bütün duygu ve düşüncelerini, niyetlerini adım adım izleyip değerlendiren, yargılayan canlı bir hâkimdir (Erdem, 2002: 96-98). Dolayısıyla vicdan, doğuştan gelen sezgisel yeteneğe dayalı doğruyu yanlıştan ayıran, dolayısıyla iyiliği görüp ona yönelme ve kötülükten de kaçınma kabiliyetidir (Bilgiz, 2007: 56-58). Vicdanın bir türü olan ahlaki değer ise, insan davranışlarının itici gücü ve aynasıdır. İnsanın kendi kendini muhakeme etme gücüdür. Ahlaki sorumluluk noktasında cüz-i iradenin ise; bir ayağını özgür irade oluştururken öbür ayağını ise vicdan oluşturmaktadır. (Erdem, 2002: 79).

İnsan psikolojisine dikkat çeken Kur'an; insanın doğal eğilimlerini göstermede ve benliğini gerçekleştirmede doğduğunda zayıf bir yapıda olduğunu (Nisa, 4/28), onun üretken yönü geliştirilmediğinde bu yönün yıkıcı güçlerin etkisinden kurtulamayacağını (Bakara, 2/30) belirtmektedir. Bu çerçevede din eğitimi çocuğa dini bir kişilik kazandırmak suretiyle çocuğun zayıf ve eksikliklerini gidermeye çalışmakta ve üretken yönünü geliştirmektedir. Ana özellikler, merkezi özellikler ve ikinci özellikler olarak bulunan kişisel özelliklerden dini özellikler, ana özellikler haline gelmektedir. Bu durumda dindar düşünce, duygu ve davranış hali kişinin bütün hayatını etkilemektedir (Allport, 1951: 1-58). Böylece değerler bağlamında kalp ve vicdan gözüyle âlemi gören çocuk, hayatın belirsizlik ve karanlıktan kurtulmakta ve çocuğun hayatı kolaylaşmaktadır (Hökekleli, 1985: 21). Dolayısıyla çocuğun eğitilmesi gereken önemli yönlerinden biri de vicdani yönüdür. Çocuğun bu yönünü eğitmek ise, çocuğun endişe ve güven, sevinç ve üzüntü duygularını terbiye etmek; lezzet ve ağrı gibi içsel hislerini yönlendirmek, sevgi ve nefret gibi vicdani etkilenmelerin de kontrolünü sağlamakla olmaktadır. Bu da ona verilen terbiye ve gösterilen sevgi ile kendisine saygı, başkasını koruma, başkasına iyilik ve saygı gösterme şuurunu kazandırmaktadır (el-Hüli, 1976: 503). Hz. Peygamber uygulamalarıyla bunun örnekliğini yapmıştır. Nitekim bu anlamda Ebu Hüreyre: "el-Akra' b.Habis et-Temimi Hz. Peygamber'in yanında otururken Hz. Peygamber'in Hz. Hasan'ı öptüğünü gördü. Bunu gören el-Akra' in "benim 10 çocuğum var ve bugüne kadar hiçbirisini de öpmemişim" demesi üzerine Hz. Peygamber, ona bakıp, "Merhamet etmeyene merhamet edilmez." (el-Buhari, ts.: 1078) hadisini rivayet etmiştir.

Çocuğu mümkün olan en erken dönemden itibaren topluma ve toplumun değerlerine uyumlu hale getiren birçok konuda eğitmek ve yetiştirmek gerekir. Bu da toplumsal etiğe bağlılığı ile toplumun yetişkin elemanları tarafından kabul edilen ahlaki erdemliğe uygun ve toplumsal hukuk için geçerli olan sosyal düzen ve kuralların tanıtılması ve uygular hale getirilmesi ile olabilmektedir. Nitekim bu anlamda Hz. Muhammed şu ifadelerde bulunmuştur: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, iman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe iman etmiş

olamazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz şeyi söyleyeyim mi? Aranızda selamı yaygınlaştırın." (Ebu İsa Muhammed, 1987: 573), "Biriniz mümin kardeşini Allah için seviyorsa ona sevdiğini söylesin." (Ali Nasıf, ts.b: 85), "Kendi nefesine istediğini kardeşine istemedikçe iman etmiş olamaz.", "Müslüman, elinden ve dilinden Müslümanların emin oldukları kimsedir." (Ali Nasıf, ts.a: 16-17), "İmanı en kamil olan, ahlaki en iyi olandır.", "Kim bir olumsuzluğu görürse onu eli ile gidersin, eğer buna gücü yetmezse dili ile müdahale etsin, buna da gücü yetmezse kalbi ile buğz etsin ki bu da imanın en zayıf derecesidir." (Ali Nasıf, ts.a: 18-19), "Birbirinize merhamet edin ki Allah da size merhamet etsin" (Ebu İsa Muhammed, 1987: 285). Dolayısıyla Yüce Allah, cennete girmeyi imana bağlı kılarken iman da müminlerin birbirlerini sevmelerine bağlı kılmıştır. Bu sevgiyi de, "birbirlerine güven telkin etme anlamına gelen "selam"ı aralarında yayma, sevgilerini birbirlerine gösterme, kendileri için istediklerini diğerleri için de istemeleri ve birbirlerine zarar vermemeleri" gibi güçlü bir sosyal ilişkiye ve bütünlüğü sağlayacak esaslara bağlı kılmıştır. Böylece çocuk, gerçekleşebilecek olan sevgi, saygı, kardeşlik ve yardımlaşma temelleri ile toplumun diğer bireyleriyle olan sağlıklı yaşama imkânını bulabilmekte ve hiçbir sıkıntı duymadan kendisini kanıtlayabilmektedir. (Muhammed Hüseyin, 2007: 357).

İslam'ın büyük önem verdiği bu durumun oluşmasına işaret eden Hz. Peygamber şu ifadelerde bulunmuştur: "Müminler birbirlerini sevmede, birbirlerine karşı merhamet ve şefkat göstermede bir beden gibi olmalıdırlar. Nasıl ki bir uzvun rahatsızlığı bedenini diğer uzuvlarını rahatsız ediyorsa aynı şekilde bir müminin rahatsızlığı da diğer müminleri rahatsız etmelidir." (Canan, 1988b: 133)

Her şeyden önce ahlak bir eğitim konusudur. Eğitim ile ahlak iç içedir. Ahlak, doğru davranışlar için temel olarak doğru değerleri sağlamakla ilgilenirken eğitim ise bu değerlerden doğru olanları tespit edip davranışa dönüştürmekle ilgilenmektedir. Dolayısıyla eğitim bir bina ise, ahlaki değerler de bu binanın tuğlalarıdır. Ahlaki eğitimin amacı; olgun davranışlar konusunda alışkanlık sağlayıp, üstün ahlaki gerçekleştirmektir. Bireyi ve toplumu kötü ahlaktan korumak ve iyi ahlakla donatarak bunun kalıcılığını sağlamaktır. Bu vesile ile çocuklara sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik oluşturup çocukların "iyi insan", "iyi vatandaş" olmasını sağlamaktır. Böylece çocuklara ahlaki bir kişilik kazandırmaktır. Kişilik ise, insanın doğuştan getirdiği gizil güçlerin, yaşantıların karşılıklı etkileşimi sonucu uzun sürede insanda oluşan fiziksel yapı, ilgi, tutum, yetenek, duygu, istek, alışkanlık, bedensel ve ruhsal tüm davranış özelliklerinin tamamına denir. Kişiliğin duygusal yönünün yanında ahlaki yönü de bulunmaktadır (Aydın, 2008: 2-7). Çocuğun eğitilmesi gereken önemli yönlerinden olan ahlaki yönü ise, "insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünüdür". (Çakan, 2015: 34). Dolayısıyla çocuk yanlış ile doğruyu, iyi ile kötüyü vb. ayırt edici özelliği kazandığı yaşa geldiğinde onu doğru bir eğitimle ahlaki ve davranışsal ilkeler doğrultusunda yetiştirmek gerekmektedir. Böylece bu ilkeleri benimseyen çocuk; dinini, şahsiyetini, cömertliğini ve kişiliğini kemale erdirebilmekte, ıslah edicilik özelliği alışkanlık haline getirebilmekte ve ilgili davranışlarında bulunabilmektedir. Haliyle çocuk dinine bağlı bir yaşam

tarzını gösterirken annesine- babasına itaatkâr ve iyilikte bulunan, diğer insanlara olan ilişkilerde edebe bağlı olan bir kişilik sergileyebilmektedir (ez-Zühayli, 2000: 30; Alvan, 1989: 167). Nitekim bunun gereğini belirten iki ayetin meali şöyledir: “Anne ve babaya iyilikle davranın, eğer onlardan birisi veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara “öf” bile deme, onları azarlama ve onlara güzel, yumuşak söz söyle.” (İsra, 17/23), “Allah iyilikte bulunanları sever.” (Al-i İmran, 3/148). Böylece ahlakın önemine vurgu yapan Yüce Allah, Hz. Muhammed’e mealen “Şüphesiz sen yüce bir ahlak üzeresin.” (Kalem, 68/4) ifadesinde bulunurken, kullarından ise, “And olsun ki, Allah’ın Resulü’nde sizin için güzel örnek vardır.” (Ahzab, 33/21) ifadesi ile diğer hususlarda olduğu gibi, ahlaki hususlarda da Hz. Peygamber’i örnek almalarını istemektedir. Tabi ki naslarda belirtilen bu ahlaki yapı ve davranış özelliklerinin temeli eğitim ve öğretim için son derece önemli olan çocuklukta (Şimşek, 2004: 207-211) atılması gerekmektedir.

Hz. Peygamber ise, ahlak ile ilgili şu ifadelerde bulunmaktadır: “Nerde olursan ol, Allah’a karşı saygılı ol. Kötülüğün peşine hemen bir iyilik ekle ki o kötülüğü ortadan kaldırsın. İnsanlara iyi ahlakla muamele et” (Ebu İsa Muhammed, 1987: 313), “insanları en çok cennete götüren amel Allah’a takva ve güzel ahlakıdır”, “müminlerin en faziletlisi ahlakı en güzel olanıdır” (Canan, 1988c: 328-330). Dolayısıyla Hz. Peygamber, Allah’ın emir ve yasalarına uygun bir yaşam tarzını göstermek olan Allah’a takva ile yapılan kötülükten pişmanlık duyarak arkasında hemen bir iyilik yapmanın ve insanlara iyi ahlakla muamele etmenin cennete götüren ameller olduğunu belirtmiş ve buna uygun bir ahlaki yapıda olmamızı istemiştir. Bazı âlimler ise, güzel ahlakın en aşağı mertebesi insanlara eziyet etmemektir, en yüce mertebesi de kendisine kötülük yapanlara iyilik yapmaktır” (Sönmez, 2016: 820-840) demiştir.

Yukarıda belirtildiği üzere çocuk küçük yaştan itibaren iyi bir aile, iyi bir çevre ve iyi bir eğitimle olumlu bir ahlaki yapı yani evrensel ahlaki değerlere sahip olabilmektedir. Ahlaki gelişim kuramlarını incelediğimizde onların da bu doğrultuda olduklarını görebilmekteyiz. Nitekim Piaget, ahlaki gelişim kuramında, çocukların bilişsel gelişimi ile ahlaki yargıları arasında ilişkinin olduğunu savunmaktadır. Bunun da ilk dönemi “dışsal kurallara bağlılık” iken ikinci dönemi ise daha ileri bir aşama olan “ahlaki özerklik” tir (Semenoğlu, 2010: 62-63). Kohlberg’in ahlaki gelişim kuramında ise, insanlar tüm yaşamları boyunca fiziksel, duygusal ve tüm gelişmelere karşı ahlaklarının nasıl geliştiğine bakmaktadırlar. Ona göre insanlar büyüdükçe ahlaki değerlendirmelerde değişimler olmaktadır. Ahlaki gelişimin üç ayrı aşaması (gelenek öncesi: 4-8 yaş; geleneksel: 9-14 yaş; gelenek sonrası: 14+) vardır. Her aşamanın da ikişer düzeyi bulunmaktadır. Bu aşamaların her biri bir önceki aşamaya basamak teşkil ettiği gibi, her aşamanın ilk düzeyi de o aşamanın ikinci düzeyine basamak teşkil etmektedir. Böylece sırasıyla ilk aşamanın ilk düzeyi olan “itaat ve ceza” düzeyinde olan çocuk çevreden ve toplumdaki etkilenerek onların kurallarına ve değerlerine olduğu gibi uymaktadır. Bu aşamanın ikinci düzeyi olan “saf çıkarıcı” düzeyinde olan çocuk ise tamamen otoriteye uyma aşamasını geçerek “benmerkezci” anlayışla kendi çıkarına göre hareket etmektedir. İkinci aşamanın birinci düzeyi olan “kişiler arası uyum” düzeyine ulaşan çocuk, “benmerkezci” anlayışından kurtularak akran gruplarıyla işbirliği içinde

olacak şekilde “biz merkezli” düşünmektedir. İkinci aşamanın ikinci düzeyi olan “kanun ve düzen” düzeyine ulaşan çocuk ise, akran kurallarının yerine, toplumun kanun ve kurallarına uyma düzeyine ulaşmaktadır. Üçüncü aşamanın birinci düzeyi olan “sosyal sözleşmeye eğilim” düzeyine ulaşan çocuk, genel hak ve özgürlüklerin esas alınmasının gerekliliğine inanmaktadır. En sonunda ise, üçüncü aşamanın ikinci düzeyi olan “evrensel ahlak ilkelerine eğilim” düzeyine ulaşan çocuk; insan hakları, adalet, eşitlik, doğruluk, dürüstlük gibi herkese uygulanabilen prensipleri savunur hale gelebilmektedir (Semenoğlu, 2010: 64-68).

2.3. Çocuğun Zihinsel Gelişim Yönü

Çocuğun zihinsel yönünü eğitmek için onun düşünsel kapasitesi ile fikri algılamalarının gelişmesini sağlamak gerekmektedir. Bu da hikmetle, mantıkla ve doğru düşünme ile desteklenen fikri gelişmelere katkı sunmakla, medeni, kültürel, ilmi ve şerî hususlarda bilgi edinmeye yönlendirmek ve eğitmekle olmaktadır (Muhammed Hüseyin, 2007: 250). Nitekim bu doğrultuda Kur’an-ı Kerim, ayetlerinde insanları akıllarını ve fikirlerini çalıştırmaya ve Allah’ın mahlûkatlarına bakıp düşünmeye, ders çıkararak ibret almaya davet etmektedir. Yüce Allah bu anlamda şu ifadelerde bulunmaktadır: “Eğer düşünüp anlarsanız O, doğunun, batının ve ikisi arasında bulunanların rabbidir.” (Şuara, 26/28), “And olsun ki biz, aklımı kullanacak bir toplum için orada apaçık bir delil bırakmışızdır.” (Ankebut, 29/35), “Bu Kur’an; kendisiyle uyarılınsınlar, Allah’ın ancak tek ilah olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara bir bildiridir.” (İbrahim, 14/52), “O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Bütün yıldızlar da O’nun emriyle sizin hizmetinize verilmiştir. Şüphesiz bunlarda aklımı kullanan bir millet için ibretler vardır.” (Nahl, 16/12), “O(Tevrat),akıl sahipleri için bir öğüt ve doğruluk rehberidir” (Mü’min, 40/54). Dolayısıyla bilgi, fayda, yaratılış gayesi gibi anlamları kavrayabilmenin ve buna göre yaşamının yolunun doğru düşünmekten ve akıl edinmekten geçmektedir. Bu da çocuğun akli yönünü dini kaynaklara dayalı dini açıdan eğitmekle olabilmektedir.

2.4. Çocuğun Bedensel Gelişim Yönü

Çocuğu bedeni yönden eğitmek, fiziksel kapasitesinin geliştirilmesi neticesinde davranışlarında verimliliği artırmak ile olmaktadır. Dolayısıyla çocuk hayatın gereklerini yerine getirme, yükümlülükleri yerine getirme ve hayatta yaşanabilecek zorluklara katlanabilme davranışlarını göstererek hayatında gelişme ve başarı gösterebilmektedir. Bu da bedenin sağlığını korumak ve bunun için yapılması gerekenleri yerine getirmekle olabilmektedir. Bu anlamda “sağlam kafa sağlam vücutta olur” denilmiştir (Felix Tomas, 1986: 28). Nitekim İslam, bedenin sağlığını korumayı tavsiye ederken yeme ve içmede israf etmeyi yasaklamış, saf-temiz olmayı ve oruç tutmayı da emretmiştir (ez-Zühayli, 1996: 151).

İslam filozoflarından İbn Sina, beden terbiyesine istinaden namaz ibadetinin faydasını şöyle açıklamıştır: Namaz ibadeti fiili; bedene nizam, a’zaya itidal ve cisme kuvvet vermektedir (İbn Sina, 1943: 10). İbn Sina, bedenin fiziki

sağlığı için düzenli spor ve uyku ile dengeli beslenmeyi önermiştir (Özgül, 1984:170).

İbn Miskeveyh'e göre ise, insan beden ve ruh bakımından sağlıklı olmalıdır. Bunu sağlamak da iyi bir eğitimle olabilmektedir. Nitekim Aristo'ya göre ruhen ve bedenen kötü olan insan eğitimle iyi insan olabilmektedir (İbn Miskeveyh, 1983: 14). İbn Miskeveyh, insanda ilk ortaya çıkan gücün beslenmeye karşı duyulan istek olduğunu belirtirken daha sonra ortaya çıkan gücün fitrat gereği zorunlu olarak insanların birbirlerine duydukları ihtiyaç olduğunu, sağlıklı bir eğitimle bu iki gücün gerekleri yerine getirilerek beden ve ruh sağlığının temin edilebileceğini belirtmektedir. Bu da beden ile ilgili tıbbın uygun gördüğü mevcut sağlığın korunması ve bozulan sağlığın tedavisi ile mümkün olabilmektedir. Bunu sağlamak ise, teorik bilgilerle yapılabildiği gibi birtakım uygulamalarla da yapılabilmektedir (İbn Miskeveyh, 1983: 34, 158).

Nureddin Tüsi'ye göre hastalıklar mizaçların dengesinden sapmadır, onun tedavisi ise, bu dengenin meydana getirilmesidir. Zira tıp ilmine göre sağlığın korunmasının kuralı, mizaca uygun olanları yapmaktır (et-Tüsi, 2007: 149). Böylece gereğinden fazla yememe ve içmeme, beden temizliğine dikkat etme ve vücudu dinlendirme gibi tıbben beden sağlığı için gerekli görülen hususlar (HÜSBF Öğretim Üyeleri, 2015: 11, 44, 50, 70, 90), dinimizde de gerekli görülmüştür (ez-Zuhali, 1996). Zira hadisi şerifte belirtildiği üzere, Allah indinde gerek beden sağlığı açısından bedenini koruyarak ve gerekse zorluklara karşı sabır göstererek fiziki ve maddi anlamda güçlü olan ile musibetler karşısında manevi ve ruhi güçlülüğü olan mümin, tersi davranıp zayıf kalan müminden daha hayırlıdır (Canan, 1988a: 99).

2.5. Çocuğun Mesleki Gelişim Yönü

Yüce Allah; *"Allah yeryüzünü yaşamaya elverişli bir yer yapmıştır. Öyleyse onun her tarafını dolaşıp Allah'ın verdiği rızaktan yiyeiniz. Dönüşünüzün O'na olacağını unutmayınız."* (Mülk, 67/15) ifadesiyle biz insanlara rızık talep etmemizi ve bunun için gerekli eğitimi almamızı, çaba göstermemizi ve Allah'ı unutmamamızı emretmektedir.

Kişinin yaşamını sürdürebilmesi ve insanlara yararlı hizmet veya mal üretebilmesi için belli bir eğitim sürecinden geçerek kazandıkları bilgi ve becerilere dayalı, kuralları belli olan işe meslek denilmektedir. Bunun gelişim süreci, bireyin içinde bulunduğu yaşın gelişim özelliklerine göre çeşitli evreler halinde yaşanmaktadır. Uyanış ve farkında olma evresi (5-12 yaş) olan ilk evrede ömür boyu devam eden mesleki gelişim en yoğun olarak yaşanmaktadır. Okul öncesi dönem ile ilkökul dönemini kapsayan bu evrede çocuk, aile ve okul yardımıyla meslekleri, azda olsa mesleklerin gerektirdiği ilgi ve yetenekleri merak etme düzeyinde fark etmektedir. Meslekleri keşfetme ve araştırma evresi (12-15 yaş) olan ortaokul döneminde çocuk mesleklerin ortak yönlerini keşfetmekte ve mesleklerin gerektirdiği nitelikleri fark etmektedir. Meslekleri keşfetme ve inceleme çabası neticesinde ilgi duyduğu meslekleri araştırmaya başlamakta ve meslek seçiminde yeteneklerin rolünü kavramaktadır (Bursa İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2016: 4-6; Ayas vd., 2010: 1096-1117). Lise seçme arayışını da kapsayan bu araştırmada ilgi daha çok popüler mesleklere dönük olmaktadır. Karar verme evresi (15-18 yaş) olan lise döneminde çocuk; kendi özelliklerinin çoğunun farkında

olmakta, kendisi ile meslekler arasında ilişki kurmaya başlamakta ve geleceğe yönelik ideallerini gerçekleştirmeye dönük bir mesleğe yönelmekte, ilgili adımlar atmaya başlamaktadır (Çoban, 2005: 409).

Mesleki Eğitim: Bireye iş hayatındaki belirli bir meslek ile ilgili bilgi, beceri ve iş alışkanlıkları kazandıran ve bireyin yeteneklerini çeşitli yönleri ile geliştiren eğitim sürecidir (Sezgin, 1983: 21). Çocuğu mesleki açıdan eğitmek için onu fitratına, bireysel özelliklerine, güçlü ve zayıf yönlerine, özel ve genel yeteneklerine uygun meslek hakkında bilgilendirmek ve ilgili alana yönlendirmek gerekmektedir. Dolayısıyla çocuğu kendisi için gerekli olan kazanç konusunda eğitirken ona uygun işleri de kendisine öğretmek gerekmektedir (es-Savi, 1992: 254). Bu da farklı zaman ve mekâna, eski ve modern çağa bağlı değişkenlik arz edebilmektedir. Böylece kazancın ve yaşamın gereği için ziraat, zanaat ve ticaret gibi alanlarda zamana ve gelişmelere bağlı gerekli olan araç ve gereçlerin temini ile bunların kullanılmasında gerekli olan yöntem ve teknikleri çocuğa öğretmek gerekmektedir (Adnan Zerzur, 1997: 77). Dolayısıyla bunların sağlanmasında gerekli olan bilişim, bilgisayar ile bunların dilleri konusunda çocuk eğitilerek bilgi sahibi kılınmalıdır (el-Esrüşeni, ts.: 132). Bunun önemine binaen her Peygamber mutlaka bir meslekle ve özellikle çobanlık mesleği ile uğraşmıştır. Nitekim bu anlamda Hz. Peygamber'in: "Hiçbir Peygamber yoktur ki çobanlık yapmış olmasın. Ya sen Ya Rasûlallah! Denildi. - Ben de- buyurdu" hadisi rivayet edilmektedir (Malik,1981: İsti'zan,18,II/ 971). Hz. Muhammed aynı zamanda ticaretle de uğraşmıştır. Yetişkinlik çağına geldiğinde maddi durumu pekiyi olmadığından geçimini temin etmek için müstakbelde eşi olacak Hz. Hatice ile anlaşarak onun ticaret kervanlarıyla ticaret yapmıştır (İbn Hacer, 1326: Tehzib, V / 192). Yine İslam medeniyet geleneğinde bulunan "Ahilik Teşkilatı" mesleki eğitimin ciddiyet ve önemini ileri bir boyutunu göstermektedir. Onüçüncü yüzyılın ortalarına doğru Anadolu'da ortaya çıkan bu teşkilat; belirli bir iş, ahlak ve hiyerarşi disiplini içinde topluma hizmeti ve çalışmayı ibadet olarak gören kişilerden oluşan ve bu vasıflara haiz kişileri yetiştiren bir teşkilattır. Aralarında sanat ve meslek birliğini sağlayan ve bir tüzüğe bağlı olarak faaliyet gösteren bu teşkilat; bir sanata ve bir mesleğe sahip olma, dindarlık, cömertlik, misafirperverlik, yardımseverlik ve özellikle doğruluk ve dürüstlük vasıflarına sahip olma anlamına gelen "Ahi İnsan Tipi"ni yetiştirmektedir. Bu anlamda bu teşkilat toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve askeri faaliyetlerinde etkili olmaktadır (Bayram, 1991: 15-21).

2.6. Çocuğun Dil ve Edebi Gelişim Yönü

Konuşma yeteneği, yani dil, insanın en önemli niteliklerinin başında gelir. İnsanın duygularını, düşüncelerini, isteklerini bütün ayrıntılarıyla açığa vurmasını, yaşamını sürdürmesini mümkün kılar (Kol, 2011: 10). Konuşma yeti ve yeteneği ile dünyaya gelen çocuk, dünyaya geldiği andan itibaren görme, dinleme ve taklit yoluyla çevresini tanımakta, ilk bilgilerini öğrenmeye başlamaktadır. Buna bağlı olarak da dil sistemi gelişmektedir. Çocuk, doğduğu andan itibaren "dinleme" yoluyla ilk eğitimini almaya başlamaktadır. Büyüdükçe, dinleyerek öğrendiği kelimelerle "konuşma"yı gerçekleştirmektedir. Düşünürken, fikir üretirken, birçok bilgi ve fikirleri yorumlarken, hayal kurarken yine dilini kullanmaktadır." (Özbay, 2001: 102). Bu nedenle sağlıklı bir

ahlak ve edebe sahip olma gibi sağlıklı bir dili gelişime sahip olmada, iyi bir çevre ve eğitimin önemi büyüktür.

Çocuğu edebi açıdan eğitirken onu kendisini doğru ifade edebilmede, dili doğru kullanmada, ahlaklı ve edebi bir kişilik kazanmada eğitmek gerekmektedir. Bu da lügat- dil konusunda ve dilin ifade ediliş biçiminde verilebilecek sağlıklı bir eğitim ile gerçekleştirilebilir (ez-Zühayli, 2000: 29). Bu anlamda Hz. Ömer'in uygulaması anlamlıdır. Zira O, çocukların eğitimi için tespit edilen ilk programı kaleme almış ve İslam devletlerinin farklı bölgelerine göndermiştir. Programın içeriği şöyledir: "Çocuklarınıza ata binmeyi öğretiniz, onlara uygun halde olan darb-ı meselleri ve güzel şiirleri de rivayet ediniz". Böylece Hz. Ömer çocuk eğitiminde edebi ve kültürel özelliklere önem vermiştir (Çelebi, 1983: 45). Dolayısıyla güzel ahlak ile edebi içeren şiirleri öğretmenin yanında edebiyat, fesaht, gramer ve dili içeren ilimlerin temel kurallarını da öğretmek ve bu anlamda çocuğu geliştirmek gerekmektedir. Ayrıca din kitabımız olan Kuran'ı okuyup anlayabilmek ve onun Allah'ın kelamı olduğunu düşünebilmek için Arap dilini ve ilimlerini okuyup anlamak ve öğrenmek de büyük bir önem arz etmektedir (İbn Haldun, 1988: 1020-1021). Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Hala Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gönderilmiş olsaydı onda birçok çelişki bulurlardı." (Nisa, 4/82). Böylece çocuğun bulunduğu çevrenin dilini ve edebiyatını bilmesi kadar bu çevre için önem arz eden değerlerin dilini ve edebiyatını bilmesi de önem arz etmektedir. Bu nedenle İslami çevre ve din eğitimi için büyük öneme sahip olan Kur'an'ın dili Arapça olduğundan Arap dilini ve ilimlerini bilmek; Kur'an'ı anlamak, Kuran'daki tutarlılık, fesaht, belagat ve hatasız ifadesine bakarak buradan da Kuran'ın Yüce Allah'ın kelamı olduğuna kanaat getirmek bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

2.7. Çocuğun Estetik Algısı Gelişim Yönü

Ana konusu sanat ve güzelliğin oluşturduğu estetik (Yazır, 1981: 91), güzel kavramı adı altında incelenmiş ve güzelin bilimi haline gelmiştir (Uyanık, 2003: 242). Güzel; güzel hareket, güzel çalışma, güzel bir tutum ve değer gibi tüm olumlu faaliyet ve ürünlerini ifade eder (Timuçin, 1993: 15). Seyyid Şerif Cürcani; güzeli "dünyada övgüye, ahirette de ödüle konu olan güzel davranışlar" olarak tanımlarken çirkinini ise; dünyada kötülüğü ahirette de cezayı gerektiren şey" olarak tanımlamaktadır (Cürcani, 1265: 77). Sanat ise insanın, bedeni, manevi, ruhi, kısacası tüm imkânlarını kullanarak oluşturduğu etkinliktir (Güzel, 2008: 21). Çocuğu estetik açıdan eğitmek için önce ince ve hassas bir ifade ile evrenin güzelliğini çocuğa hissettirmek gerekmektedir. Bu da çocuğa güzelliğin tadını hissettirerek ona memnuniyet ve zevk hissini kazandırmakla olabilmektedir. Böylece güzelliğin zevkini alan çocuk gerek sosyal çevrede, gerek sosyal yaşamında ve gerekse manevi yaşantısında bunu koruyacaktır. Haliyle edindiği güzelliklerle ilgili duyguları yükseltmekte ve vicdanı rahatlayabilmektedir. Dolayısıyla bundan etkilenen çocuk kendine özgü yeni yeni güzellikler ve zevkler üretebilmektedir (ez-Zühayli, 2000: 34).

Yüce Allah, insanların Allah'ın gücünü ve büyüklüğünü görebilmeleri için Kur'an-ı Kerim'de süs ve güzellikten

bahsetmiş ve insanların evrende var olan güzelliğe, ihtişama, sanata ve üretkenliğe dikkat etmelerini istemiştir. Aynı zamanda Yüce Allah'ın güzel olduğunu, güzeli sevdiğini ve insanların güzel görünmelerini emretmiştir. Nitekim bu anlamda Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ey Âdemoğulları! Her mescide çıkışınızda/ibadetinizde ve insanların içine çıkışınızda güzel elbiselerinizi giyiniz; yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz; çünkü Allah israf edenleri sevmez" (Araf, 7/31). Resulullah ; "Kalbinde zerre kadar kibir olan cennete giremez" ifadesinde bulununca adamın biri "Hiç şüphesiz kişi elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını sever" ifadesini kullanmıştır. Bunun üzerine Resulullah, "Allah güzeldir ve güzeli sever; kibir, hakka tecavüz etmek ve insanları küçük görmektir" ifadesinde bulunmuştur (Müslim, İman 147; Tirmizi Edeb 41). Dolayısıyla İslami referanslarda, dünyevi ve uhrevi yaşam için yapılan faaliyetlerde gerek fiziki görünümde ve gerekse sosyal yaşamın gereklerinde estetiğe vurgu yapılmış ve göze hoş gelen güzel giyinme ile fitrata iyi gelen fizyolojik ihtiyaçlarının giderilmesinde israftan kaçınmak istenmiştir.

2.8. Çocuğun Cinsellik Gelişim Yönü

Canlıların üremesini mümkün kılan, erkek ve dişi farklılığını ortaya çıkaran cinselliğin (Demir ve Acar, 2002: 86), kalıtsal yönünün yanında öğrenmeye dayanan yönü de vardır (Başaran, 2005: 213). Cinsellik bir kültürün ahlaki ve dinsel inanışlarıyla, hukuki sistemiyle, çocuk yetiştirme uygulamalarıyla, kendi kendine veya bir başkasına karşı takındığı tutumuyla yakından ilişkilidir (Gander ve Gardiner, 2001: 454). Cinsellik, estetik, ahlaki, dini, hukuki, pedagojik, sanatsal ve kültürel yanı olan bir kavramdır (Z. Selçuk, 2005: 43). Dolayısıyla insanın erilliğini ve dişiliğini gösteren cinsellik, kalıtsal özelliklere dayalı öğrenilmiş davranışlardan oluşur (Başaran, 2005: 214). Ancak çocuk cinselliği, üremeye ve cinsel haz almaya yönelik olmaması bakımından yetişkin cinsellikten ayrılmaktadır (Sevim, 2002: 11).

Kişinin büyüme, olgunlaşma ve cinsel kimliğini kazanması sırasında karşılaştığı sorunları giderme çabasına cinsel eğitim denir. Bu eğitimin amacı ise, biyolojik ve cinsel gelişmeleri konusunda kişiyi bilgi sahibi yapmak, cinsellik ve sağlıklı üreme konusunda sorumlu davranmayı öğretmek, bu alandaki gerginliği azaltmaktır (Kulaksızoğlu, 1999: 54-55).

Çocuklukta başlayan cinsellik kavramı, ergenlik döneminde son şeklini almaktadır. Ergenlik döneminden sonra cinsellik özelliğinde kolay kolay değişme olmamaktadır. Önemli olan çocukluktan itibaren cinselliği sağlam temele oturtmaktır (Tuzcuoğlu, 2004: 13). Cinsellekle ilgili sağlıklı tavır, çocuğun kendi vücudu hakkında hissettikleriyle başlar. Erken yaşlarda neler yapabildiğinin farkına varır. Yapılan araştırmalar, fiziksel olarak vücut hakkında bilinenlerin %80'inden fazlası hayatın ilk 18 ayında öğrenildiğini göstermektedir (Eyre ve Eyre, 1999: 34). Üç yaşına kadar büyük oranda kız ve erkek çocukların tutumları arasında fark yoktur. Üç yaşından sonra gerek kavramsal bir etkiyle ve gerekse eğitimsel bir yönlendirmeyle kız çocukları kızsal, erkek çocukları erkeksi kimliğine bürünmeye başlamaktadır (Uçar, 1994: 43)

Çocuklar doğal olarak, yapılarında var olan cinsel donanımları doğrultusunda gelişirler. Çocuk kendi cinsinin

eğilimleri desteklendiğinde, kız ya da erkek kimliğini benimseyecektir. Zira bir çocuğun kız ya da erkek doğması, cinsel kimliğin kazanması için ilk koşuldur, ama yeterli ve tek koşul değildir (Yörükoğlu, 2004: 237).

Cinsel tutumlar, doğru ya da yanlış olabilen bilgilerle dayanmaktadır. Özellikle yanlış olan bilgiler öğrenilmiş ise, bu tutumları değiştirmek zor olmaktadır (Kotan, 1996: 5-6). Çocukların, cinsellikle ilgili kişisel tutumları; birlikte yaşadığı kimselerin, özellikle arkadaş gurubunun, içinde bulunduğu sosyal sınıfın, dini inançların, anne-babasından öğrendiği değer yargılarının, kendisini yönlendiren kavramlar ve değer yargılarının bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır (Özgül, 1997: 14).

Aile, çocuğu yetiştirirken cinsel konulardaki tutumunu, toplumun beklentilerine uygun hale getirmelidir. Dolayısıyla toplumun cinsel davranışlarda beklediği gizlilik korunmalı ve gereksiz yere cinsellikle ilgili çocuğun merakını uyandıracak davranışlardan kaçınılmalıdır (Cırhınlioğlu, 2001: 148)

Çocuğu cinsellik açısından eğitmek için, öncelikle cinsellik ve evlilikle ilgili farkındalığı oluşturmak, ilgili hükümlerden yasak olan ve olmayanları (helal ve haram olanları) öğretmek gerekmektedir. Böylece çocuk kendisini kontrol ederek bildikleri ile kendisini denetleyebilmekte; nefsi isteklerinin ardında bulunan sapıklık, çıkarıcılık ve bozukluklardan uzak durabilmektedir (en-Nahlavi, 1983: 256).

Çocuğa cinsellik eğitimi gerçekleştirmeye çalışırken onun gelişim düzeyine göre aşamalı ve dönemlere bağlı olarak verilmelidir. Ancak bu tür eğitime ipuçları ile ima edilerek başlanmalıdır. Böylece gelişecek ve genişleyecek olan çocuğun algısına bağlı olarak ilgili maharetleri ve bilgisi ortaya çıkabilmektedir. Ancak söz konusu bilgi ve maharetler de sorumluluk derecesinde buluş çağı ile kendisini göstermektedir. İslam'a göre çocuğu eğitebilmek için, çocuğa İslam'ın bu anlamdaki ilkelerine bağlılığını sağlayan bir dini eğitimin verilmesi, çocuğun cinsel uyarılardan uzak tutulması, değişik bilimsel, kültürel, sportif etkinlikler ile meşgul edilmesi gerekmektedir. Zira bu anlamda çocuk, gerektiğinde başkasından izin isteme, harama bakmaktan sakınma, ayrı yatakta yatma, namus ve hayâya bağlı kalma ile mahremelerini kıskanma duygularına sahip olabilmektedir (ez-Zühayli, 2000: 32). Resulüllah, edeb ve ciddiyeti korumakla birlikte cinsel eğitime engel olan hayâyı (utanmayı) uygun görmemiştir. Muhatabının durumu gerektirmedikçe örtülü ifadeler kullanmıştır. Zira o, cinsellikle ilgili Kur'an'da belirtilen yasakları açıklarken kinayeli sözler kullanmıştır (Demircan, 2005: 15)

Çocuğun cinsellik eğitiminde ise; "cinsel kimlik (Özgül, 1997: 76), cinsel temizlik (avret mahalli ile koltuk altı temizlik) (Müslim, Taharet, 49), tuvalet alışkanlığını kazandırmak (Doğan, 2005: 103-104), cinsiyete göre oyuncak temin etmek (Koşum, 2004: 67) ve kıyafet seçmek (Koşum, 2004: 67), cinsel uzuvlarının isimlerinin doğru öğretilmesi (Kotulak ve Connaughton, 2003: 85-86), doğum (İnanç vd., 2005: 139), cinsel tehlikeler (Taşçı, 2003: 126-129), arkadaşlık (Koşum, 2004: 62) hakkında sağlıklı bilgiler vermek; cinsel içerikli sözler ve yayınlar (Taşçı, 2003: 95-96), cinsel istismar (Kozcu, 1991: 382) ve cinsel taciz (Haffner, 2007: 181) hakkında uyararak" gibi konulara yer verilmelidir.

3. Sonuç ve Değerlendirme

Çocuk, hayatın başlangıcında henüz şekillenmemiş olup sade bir şekilde hem iyiliğe ve hem de kötülüğe kabiliyetlidir. Başta anne ve baba olmak üzere çevreden aldığı eğitim ile kâmil bir insan olabileceği gibi, düşük bir hayvan seviyesine belki de daha aşağıların aşağısına düşebilir. İslam, çekirdekten yetiştirme anlamına gelen çocuğun eğitimine önem vermektedir. Bunu yaparken de çocuğun fitrat ve beşeri özelliklerini dikkate almaktadır. Böylece dini eğitimden beklenen dünya ve ahiret saadeti gerçekleşebilmektedir. Yüce ve aşkın duygular arasında yer alan fitri bir duygu olan din duygusu, iyi bir çevrenin ve ailenin etkisiyle erken yaştan itibaren olumlu bir temele kavuşabilmektedir. Bu çerçevede gerçekleştirilen çocuğun dini eğitimi, ileriki dönemlerde yürütülecek olan dini eğitime temel oluşturmaktadır.

Şüphesiz her toplum hedeflediği insan tipini yetiştirmeyi arzulamaktadır. Buna göre İslam toplumları da kendi değer yargılarına bağlı bir nesli yetiştirmek istemektedirler. İslam'a göre eğitilen çocuk ailesinin ve toplumunun değerlerine bağlı ve onların beklentilerine cevap verebilen faydalı bir birey haline gelebilmektedir. Bu da İslami eğitimin çocuk için uygun gördüğü şekilde dini, vicdani-ahlaki, zihni, bedeni, mesleki, dil-edebi, estetik ve cinsellik yönleri ile çocuğu eğitmekle olabilmektedir.

Kaynakça

- Acluni, İ. (1352). *Keşfu'l-Hafa II*. Beyrut.
- Akvardar, Y. (2012). *Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi El Kitabı*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Alvan, A. (1989). *Terbiyetü'l-Evladi fi'l-İslam I*. yy.: el-Müessesetü'l-Veteniyye li'l-Fünuni'l-Matbaiyye.
- Ayas, T., Deniz, M., & Kağan, M. (2010). Ginzberg ve arkadaşlarının gelişim kuramına dayalı örnek bir mesleki grup rehberliği çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 1096-1117.
- Aydın, D. (2007). *Köreselleşme ve Yoksulluk İlişkisinin Sosyolojik Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Aydın, M. Z. (2008). *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Başaran, İ. E. (2005). *Eğitim Psikolojisi Gelişim Öğrenme ve Ortam*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bayraklı, B. (1999). *Kuran'da Değişim Gelişim ve Kalite Kavramları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Bayram, M. (1991). *Ahi Evren ve Teşkilatının Kuruluşu*. Konya.
- Bilgiz, M. (2007). *Kur'an Açısından Vicdan ve Değeri*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Buhari, E. (t.y.). *Sahihu'l-Buhari I*. İstanbul: Mektebetü'l-İslami.
- Bursa İl Millî Eğitim Müdürlüğü (2016). *Meslek Seçimi ve Önemi*. Bursa: MEM Yayınları

- Canan, İ. (1988a). *Kütüb-ı Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi VII*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Canan, İ. (1988b). *Kütüb-ı Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi X*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Canan, İ. (1988c). *Kütüb-ı Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi XVI*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2001). *Çocuk Sağlığı ve Gelişimi (Okul Öncesi Dönemi)*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Çakan, İ. L. (2015). Hz. Peygamber ve Ahlak. İçinde: *Son Dönem Osmanlı Ahlak Terbiyecileri ve Ahlak Terbiyesi İlmi Toplantı 06-07 Aralık 2014*, ss.27-42. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Çamlıbel, İ.A. (2012). *Çocukların Gelişim Süreci ve Televizyonun Etkileri*. Uzmanlık Tezi. Ankara: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu.
- Çiftçi, N. (2003). Kohlberg'in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 44-45.
- Çoban, A. E. (2005). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Yordayıcı Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 39-54.
- Davudî, M. (2013). *Peygamber ve Ehlibeyt'in Eğitimsel Siyeri Dini Eğitim II*. (çev.Nurcan Altun). İstanbul: el-Mustafa Yayınları.
- Demir, Ö., & Acar, M. (2002). *Sosyal Bilgiler Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Demircan, A. R. (2005). *İslam'a Göre Cinsel Hayat*. İstanbul: Eymen Yayıncılık.
- Doğan, S. (2005). *Mutlu Aile Mutlu Çocuk*. İstanbul: Selis Kitaplar.
- Dündar, M. (2016). İnsanın Huzurunu Sağlamada Dini Bilinçlendirmenin Önemi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44), 1367-1373.
- Ebu İsa, M. (1987). *el-Camiu's-Sahih Sünenü Tirmizi IV*. Beyrut: Drül'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- el-Buhari, E. (ts.). *Sahihu'l-Buhari IV*. İstanbul: Mektebetü'l-İslami.
- el-Cürcânî, S.Ş. (1265). *et-Ta'rifat*. İstanbul.
- el-Esrüşeni, M. (ts.). *Camiu Ahkami's-Sığar I*. thk: Ebi Musab el-Bedri-Mahmud Abdülmünim. Kahire: Darü'l-Fedile.
- el-Hâkim, M. (1971). *el-Müstedrek ale's-Sahihayn I*. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- el-Hûli, A. (1976). *el-Fikrû't-Terbevîyyu'l-Arabiyyu'l-İslami*. Kahire: Darü'l-Fikrû'l-Arabi.
- Emir, A. (1986). *el-İnsan fi'l-İslam*. Beyrut: Daru'l-Furkan.
- en-Nahlavi, A. (1983). *Usulu't-Terbiyeti'l-İslamiyye ve Esalibuha*. Dımaşk: Darü'l-Fikir.
- Erdem, H. (2002). *Ahlak Felsefesi*. Konya: Huer Yayınevi.
- Ertürk, S. (1979). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- es-Savi, A. (1992). *Bülğeti's-Salik li Ekrebi'l-Mesalik Ale's-Şerhi's-Sağir I*. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- et-Tûsi, N. (2007). *Ahlak-ı Nasiri*. (çev. A. Gafarov, Z. Şükürov). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Eyre, L., & Eyre, R. (1999). *Çocuğuma Cinselliği Nasıl Anlatırım*. (çev. Asude Kayaş). İstanbul: Beyaz Yayıncılık.
- ez-Zebidi, Z. (1985). *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve şerhi IV*. (çev. Kamil Miras). Ankara: D.İ.B. Yayınları .
- ez-Zuhali, M. (1996). *Turuku Tedrisi Terbiyeti'l-İslamiyye*. Dımaşk: Camiatu Dımaşk.
- ez-Zühayli, V. (2000). *el-Usretü'l-Müslime fi'l-Alemi'l-Muasiri I*. Dımaşk: Daru'l-Fikir.
- Feliks T. (1986). *et-Terbiyetu fi'l-Aileti*. Beyrut: Darü'l-Hadare.
- Gander, M. J., & Gardiner H. W. (2001). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (çev: Ali Dönmez, Nermin Çelen). Ankara: İmge Kitabevi.
- Güzel, E. (2008). *İslam Sanat ve Estetiğinin Kur'an Temelleri*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Haffner, D. (2007). *Çağımızın Gelişen Cinselliği*. (çev: Banu Küçükakkal). İstanbul: Optimist Yayın Dağıtım.
- Hökelekli, H. (1985). Dini Kişiliğin Kuruluşunda İradenin Rolü. *Diyanet İlmi Dergi*, 21(2), 16-28.
- HÜSBF Öğretim Üyeleri (2015). *Türkiye'ye Özgü Besin ve Beslenme Rehberi*. Ankara: HÜSBF Yayınları
- İbn Faris, E. (1994). *Mucemu'l-Mekayis fi'l-Luğa II*. thk:Şihabuddin Ebu Amr. Beyrut: Darü'l-Fikir.
- İbn Hacer, A. (1326). *Tehzibü't-Tehzib*. Byy: Matbaatü'l-Maarif.
- İbn Haldun, A. (1988). *Mukaddime II*. (çev. Süleyman Uludağ). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İbn Kayyum, E. (1971). *Tuhfetu'l-Mevdud bi Ahkami'l-Mevlud I*. Dımaşk.
- İbn Miskeveyh, A. (1983). *Ahlakı Olgunlaştırma*. (çev. A. Şener vd.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- İbn Sina, E. (1943). *Namaz H akındaki Görüşleri*. (çev: Hazmi Tura). İstanbul: yey.
- İnanç, B.Y., Bilgin, M., & Atıcı, M. K. (2005). *Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Adana: Nobel Kitabevi.
- Kalyubi, A. (ts.). *Haşyetu Kalyubi ve Amire Ala Şerhi'l-Mahalli*. by: Daru'l-Fikir.
- Karahan, A. (1981). *Müslümanlığın Temel Bilgileri*. İstanbul: Nurettin Uycan Cilt ve Basım Sanayi A.Ş.
- Kettani, M. (1990). *et-Teratibü'l-İdariyye*. (çev. Ahmet Özel). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kırca, C. (1996). Kur'an'a Göre Çocukların Talim ve Terbiyesinde Takip Edilecek Esaslar. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 39-47.

- Kol, S. (2011). Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 1-21.
- Koşum, A. (2004). *İslam'a Göre Çocukların Cinsel Eğitimi*. İstanbul: Okul Yayınları.
- Kotulak, D., & Connaughton, D. (2003). *Çocuk Sağlığı Rehberi*. (çev. Dilek Tunalı). İstanbul: Epilson Yayıncılık.
- Kozcu, Ş. (1991). *Çocuk İstismarı ve İhmali. Aile Yazıları-III*. ss.379-390. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (1999). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuzgun, Y. (1972). Kendini Gerçekleştirme. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 10, 162-172.
- Malik, b. E. (1981). *Muvatta'*. İstanbul.
- Muhammed, H. (2007). *et-Terbiyetü fi'l-İslam*. Mısır: Darü'd-Da've.
- Muhammed, K. (1975). *İslam Terbiye Metodu ve Ahlak Sistemi*. (çev. Ali Özek). İstanbul: Hisar Yayınları.
- Muhammed, K. (2015). *İslam Budur*. (çev. Beşir Eryarsoy). İstanbul: Beka Yayıncılık.
- Müslim, E. (1972). *Sahihu'l-Müslim*. Beyrut: Daru İhyai't-Turassi'l Arabî.
- Nasîf, A. (ts.a). *et-Tac el-Camiu li'l-Usûl fi Ehadisi'r-Resûl I*. İstanbul: Dersaadet Basım ve Dağıtım.
- Nasîf, A. (ts.b). *et-Tac el-Camiu li'l-Usûl fi Ehadisi'r-Resûl III*. İstanbul: Dersaadet Basım ve Dağıtım.
- Özbay, M. (2001). 0-6 Yaş Grubu Çocuklarındaki Dil Gelişiminin Türkçe Öğretimi Açısından Önemi. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 97-103.
- Özgül, Y. (1984). İbn Sina'da Yaşam Boyu Spor ve Kaplıcalar. *İbn Sina Kongresi*. Kayseri.
- Özgül, İ. E. (1997). *Cinsellik ve Cinsel Yaşam*. Ankara PDREM Yayınları.
- Sağlam, İ. (2002). Hz. Peygamber'in Çocuk Eğitiminde Öne Çıkarıldığı Hususlar. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 167-190.
- Salmazem, M. (2017). Kur'an'a Göre "Sınırsız İtaat" Problemi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(59), 177-190.
- Savard, C. M. (1976). *Çağdaş Pedagojiden Seçmeler*. (çev: Nejdet Yüzbaşıoğulları). İstanbul: MEB Yayınları
- Selçuk, M. (1997). Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri. *Din Eğitimi Araştırmalar Dergisi*, 4, 145-158.
- Selçuk, Z. (2005). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Semenoğlu, N. (2010). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi,
- Sevim, J. (2002). *Anne Bu Ne? Çocuğun ve Ergenin Cinsel Eğitimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Soylu, Ö. (2001). *Nahid Sırrı Örik, Kıskanmak Psikanaliz*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Sönmez, N. (2016). Cahiliye Döneminde Hitabet. *e-Şarkiyat İlimi Araştırmalar Dergisi*, 8, 2(16), 820-840.
- Şimşek, E. (2004). Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(1), 207-220.
- Taşçı, A. (2003). *Cinsel Eğitim*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Terzi, Ş. I., Aydoğan, A. G. D., Çardak, M., Kandemir, M., Taylı, A., Özpolat, A. R., ... & Aliyev, R. (2015). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Timuçin, A. (1993). *Estetik*. İstanbul: BDS Yayınları.
- Tirmizi, E. (t.y.). *Sünenu't-Tirmizi IV*. (Tah. Ahmed Muhammed Şakir). Beyrut: Daru't-Turasi'lİlmiyye.
- Tuzcuoğlu, N., & Tuzcuoğlu, S. (2004). *Çocuğun Cinsel Eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Uçar, H. (1994). *Çağdaş Çocuk Cinsel Eğitimi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Uyanık, M. (2003). *Felsefi Düşünceye Çağrı*. Ankara: Elis Yayınları.
- Yazır, E. M. H. (1992). *Hak Dini Kur'an Dili VI*. (sad: İsmail Karaçam vd.). İstanbul: Azim Yayınları.
- Yazır, M. B. (1981). *Kalem Güzeli*. Ankara: Diyanet Yayınları.
- Yiğit, A. (2006). Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 179-203.
- Yörükoğlu, A. (2004). *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları
- Zerzur, A. (1997). *el-Ahlaku ve'n-Nizamü'l-İctimai fi'l-Kur'an*. Dimaşk: Matbaatü'l-İttihad.